

ВАСИЛЬЄВ С. В.,кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри менеджменту
і адміністрування*(Національний фармацевтичний
університет)*

УДК 340.15:477«19»

**ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ
РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У 2-Й ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

Статтю присвячено особливостям юридичної відповідальності фармацевтичних працівників в українських губерніях Російської імперії у 2-й половині ХІХ ст. Досліджено порядок і підстави притягнення фармацевтичних працівників до юридичної відповідальності у вказаний історичний період. Названі покарання, які могли бути застосовані до фармацевтичного працівника.

Ключові слова: юридична відповідальність, фармацевтичний працівник, покарання, Лікарський статут.

Статья посвящена особенностям юридической ответственности фармацевтических работников в украинских губерниях Российской империи во 2-й половине ХІХ в. Исследован порядок и основания привлечения фармацевтических работников к юридической ответственности в указанный исторический период. Названы наказания, которые могли применяться к фармацевтическому работнику.

Ключевые слова: юридическая ответственность, фармацевтический работник, наказание, Врачебный устав.

The article is devoted the features of legal responsibility of pharmaceutical workers in the Ukrainian provinces of the Russian empire in the 2nd half of the nineteenth century. An order and grounds of bringing in of pharmaceutical workers is investigational to legal responsibility in an indicated historical period. Punishments which could be used to the pharmaceutical worker are adopted.

Key words: legal responsibility, pharmaceutical worker, punishment, Medical statute.

Вступ. Професійне виконання фармацевтичним працівником своїх обов'язків завжди було запорукою якісної та надійної охорони здоров'я населення. Одним із факторів, який забезпечує дотримання працівником будь-якої галузі покладених на нього обов'язків, є можливість настання юридичної відповідальності у разі порушень вимог нормативно-правових актів. Саме тому проблеми юридичної відповідальності фармацевтичних працівників характеризуються актуальністю як нині, так і в історичній ретроспективі. Вивчення історичного досвіду законодавчого регулювання підстав притягнення фармацевтичних працівників до юридичної відповідальності видається цілком актуальним з огляду на необхідність уникнення тих недоліків і помилок у законодавстві, які мали місце в минулому.

Сучасні науковці приділяють увагу вивченню діяльності земської медицини в українських губерніях у складі Російської імперії у 2-й половині ХІХ ст. – на початку ХХ ст. Зокрема, Н.М. Писаренко досліджувала діяльність земств Лівобережної України у галузі

охорони здоров'я у вказаний історичний період [4]. Вивченню профілактичної діяльності земської медицини на прикладі Катеринославщини присвятила свою працю З.Г. Гужва [1]. Дані праці, характеризуючи діяльність земської медицини, торкалися і питань роботи аптечних закладів. Водночас вказані праці мають винятково історичний характер і не використовують методів правової науки.

Постановка завдання. Мета цієї статті полягає у визначенні особливостей юридичної відповідальності фармацевтичних працівників в українських губерніях у складі Російської імперії у 2-й половині XIX ст. – на початку XX ст.

Завданнями наукової праці є висвітлення нормативно-правової основи та підстав юридичної відповідальності фармацевтичних працівників в українських губерніях у складі Російської імперії у вказаний історичний період.

Результати дослідження. Зазначимо, що в Російській імперії до особи, яка бажала займатися фармацевтичною діяльністю, висувалися певні вимоги. Наприклад, згідно зі ст. 239 Лікарського статуту до особи, яка бажала відкрити аптеку, висувалися такі вимоги. По-перше, така особа або прийнятий на роботу керуючий аптекою повинні були мати звання провізора або магістра фармації. По-друге, відкрити аптеку міг лише підданий, який досяг двадцятип'ятирічного віку. По-третє, для відкриття аптечного закладу особа повинна була навести докази того, що в неї є достатні кошти для того, щоб розпочати фармацевтичну діяльність. «Достатніми» вважалися кошти у розмірі 1500 рублів для відкриття аптеки у повітовому місті і 3000 рублів для створення аптечного закладу в губернському місті [7, с. 152]. Н.М. Писаренко зауважує, що у Лівобережній Україні у 2-й половині XIX ст. аптеки відкривалися як приватними особами, так і земствами [4, с. 414]. Значну роль земств у розбудові аптечної мережі в українських землях у складі Російської імперії підкреслює також і З.Г. Гужва [1, с. 63].

Звернімо увагу на те, що нині законодавство також передбачає певні вимоги до особи, яка бажає працювати у сфері обігу лікарських засобів. Зокрема, відповідно до п. 4.1. Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібною торгівлі лікарськими засобами, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 21 вересня 2010 р. (далі – Ліцензійні умови) особи, які безпосередньо займаються виробництвом лікарських засобів в умовах аптеки, оптовою і роздрібною торгівлею лікарськими засобами, повинні мати відповідну спеціальну освіту і відповідати єдиним кваліфікаційним вимогам. Такі спеціалісти повинні мати диплом державного зразка про фармацевтичну освіту або сертифікат про присвоєння звання провізора загального профілю [5]. Отже, як у досліджуваній історичний період, так і нині особа повинна пройти відповідну підготовку для того, щоб бути допущеною до фармацевтичної практики.

У теорії права юридичну відповідальність визначають як передбачені законом вид і міру державно-владного (примусового) зазнання особою втрат благ організаційного, особистого і майнового характеру за вчинене правопорушення [2, с. 314]. Додамо, що юридична відповідальність фармацевтичних працівників передбачає відповідальність саме за вчинення правопорушень у сфері обігу лікарських засобів.

У досліджуваній історичний період підстави для юридичної відповідальності фармацевтичних працівників були передбачені Лікарським статутом Зводу законів Російської імперії (далі – Лікарський статут) та Статутом про покарання кримінальні та виправні Зводу законів Російської імперії (далі – Статут про покарання). Порушення у сфері обігу лікарських засобів можна розподілити на декілька груп.

По-перше, це правопорушення, пов'язані із заснуванням аптек. Відповідно до ст. ст. 881–882 Статуту про покарання було встановлено відповідальність за відкриття або перенесення місця знаходження аптеки без належного дозволу. У першому випадку незаконно відкрита аптека підлягала закриттю, а в другому – винуватця слід було оштрафувати на суму до двохсот рублів [6, с. 164]. Зазначимо, що нині здійснення підприємницької діяльності без державної реєстрації є підставою для адміністративної відповідальності.

По-друге, варто назвати правопорушення у галузі внутрішнього управління аптекою. За ці порушення юридичній відповідальності піддавалися керівники та власники аптек. Згід-

но зі ст. ст. 884–888 Статуту про покарання підставою для настання відповідальності були неналежна якість обладнання для виготовлення лікарських засобів, недотримання правил зберігання та реалізації отруйних та сильнодіючих речовин, а також виготовлення та продаж у приміщенні аптеки лікєро-горілчанних виробів. Ступінь суворості відповідальності за вказані правопорушення залежав від повторності його вчинення. За вчинення такого порушення вперше особі оголошувалася догана, вдруге – грошове стягнення, а втретє – керівника аптеки могли позбавити права керування аптекою [6, с. 166]. Окрім того, відповідно до ст. 277 Лікарського статуту керівника казенної аптеки, який відмовився здійснювати дослідження, доручені йому місцевим медичним керівництвом, могли відсторонити від посади [7, с. 153].

Відповідно до ст. 889 Статуту про покарання прийом на роботу в якості аптекарів, провізорів, аптекарських помічників або учнів осіб, які не мали на це права, міг потягнути оголошення суворої догани або грошове стягнення у вигляді штрафу розміром у сто рублів [6, с. 167]. Такі стягнення були цілком обґрунтовані характером фармацевтичної праці.

Варто звернути увагу й на те, що згідно зі ст. 890 Лікарського статуту у випадку зловживання алкогольними напоями керівники аптек могли бути відсторонені від управління аптекою та позбавлені назавжди права керувати подібними закладами [7, с. 155]. Відзначимо, що нині не існує настільки суворих вимог до завідувачої аптекою, хоча вживання спиртних напоїв на роботі дійсно може бути підставою для звільнення.

Подібні покарання могли бути застосовані і до фармацевтів та аптекних учнів. Як передбачалось ст. 891 Статуту про покарання вказані особи за порушення правил зберігання та відпуску ліків, ведення документації та інше невиконання своїх трудових обов'язків могли бути позбавлені права на фармацевтичну практику тривалістю один, два або три роки [6, с. 169]. Чинний Кодекс законів про працю України, звичайно, передбачає дисциплінарні стягнення у вигляді догани або звільнення. У наш час у ст. 55 Кримінального кодексу України передбачено покарання у вигляді позбавлення права займатися певною діяльністю [3]. Водночас у жодній зі статей КК України прямо не передбачено можливість позбавлення права займатися саме фармацевтичною діяльністю.

Третю групу правопорушень у галузі обігу лікарських засобів у вказаний історичний період складають порушення правил приготування та реалізації ліків з аптек. Наприклад, відповідно до ст. 13 Лікарського статуту за виготовлення ліків із неякісних інгредієнтів або використання речовин іншої кількості або ваги щодо винуватого керівника аптеки необхідно було застосувати грошове стягнення у вигляді штрафу у розмірі до ста рублів. Якщо ж такі дії були вчинені фармацевтом, то він підлягав арешту на строк від семи днів до трьох місяців [7, с. 159]. Тривалість арешту залежала від повторності вчинення відповідного правопорушення. Такі заходи застосовувалися незалежно від настання шкоди в результаті виготовлення неякісних лікарських засобів. Зазначимо, що покарання у вигляді арешту варто визнати невинуватим жорсткими, адже вони могли застосовуватися незалежно від завдання тяжких наслідків.

Відзначимо, що нині за чинним законодавством України фармацевтичний працівник може бути позбавлений волі лише у разі вчинення злочину, передбаченого ст. 140 Кримінального кодексу України, тобто невиконання чи неналежного виконання своїх професійних обов'язків внаслідок недбалого чи несумлінного до них ставлення, якщо це спричинило тяжкі наслідки для хворого. Вчинення злочину, передбаченого у даній статті КК України, також може бути підставою для позбавлення права обіймати певні посади у сфері фармації або займатися фармацевтичною діяльністю, призначення покарання у вигляді виправних робіт або обмеження волі [3].

За продаж ліків за рецептами осіб, які не мали права здійснювати лікарську практику, було встановлено відповідальність керівників аптек та фармацевтів у ст. 894 Статуту про покарання. За вчинення цього правопорушення до керівника аптеки слід було застосувати або догану, або штраф у розмірі до п'ятдесяти рублів, або позбавлення права завідувати аптекою строком до одного року. Водночас фармацевта, винуватого у вчиненні такого порушення, варто було покарати або оголошенням догани, або штрафом у розмірі до п'ятнадцяти рублів, або позбавленням права здійснювати фармацевтичну практику протягом року або

назавжди [6, с. 171]. Тяжкість покарання залежала від повторності вчинення відповідного правопорушення. У разі відсутності коштів у фармацевта для сплати штрафу він повинен був сплачуватися керівником аптеки. Цілком логічно, що фармацевт або завідуючий аптекою повинен був знати осіб, які мали право здійснювати медичну практику і стежити за тим, щоб ліки продавалися лише за рецептами таких осіб.

У ст. ст. 895–896 Статуту про покарання було передбачено відповідальність за низку подібних покарань, зокрема: за відпуск ліків за рецептами, які були нерозбірливо складені, або за копіями рецептів, або за рецептами без підпису лікаря, або за рецептом, відповідно до якого неможливо було зрозуміти, яку речовину необхідно було виготовити. Як і в попередньому випадку, до завідуючого аптекою або фармацевта могли бути застосовані або догана, або штраф, або заборона займатися фармацевтичною практикою [6, с. 172]. Відзначимо, що законодавець приділив значну увагу відповідальності за виготовлення неякісних ліків.

За порушення правил відпуску ліків винуватець підлягав відповідальності за ст. ст. 897–898 Статуту про покарання, в яких йшла мова про продаж ліків у ємностях, які не були належним чином закупорені, або про помилковий відпуск одного лікарського засобу замість іншого, або про повільний продаж лікарського засобу. Не називаючи конкретних розмірів покарань, відзначимо, що їх різновиди були такими ж, як і в попередніх статтях: догана, штраф, позбавлення права займатися фармацевтичною діяльністю. Хоча аптекарські учні за подібні провини могли бути піддані навіть арешту на строк від семи днів до трьох місяців [6, с. 173].

Також було встановлено і відповідальність за продаж ліків за завищеною ціною, ніж встановлена відповідно до визначеного державою рівня. У даному випадку згідно зі ст. 900 Статуту про покарання керівник аптеки або фармацевт, які були винуваті у вчиненні даного порушення, підлягали штрафу у подвійному розмірі від необгрунтовано сплаченої суми [6, с. 177]. Вважаємо, що в даному випадку таке стягнення було цілком обгрунтованим, оскільки держава повинна забезпечувати здоров'я населення, в тому числі й шляхом продажу доступних ліків.

У Російській імперії було встановлено юридичну відповідальність за приготування для продажу або продаж без належного дозволу лікарських речовин, які завдали шкоди потерпілим. Згідно зі ст. 106 Статуту про покарання, які застосовуються мировими суддями, Зводу законів Російської імперії у разі вчинення подібних дій винуватець піддавався штрафу у розмірі до ста рублів [8, с. 179]. Подібні заходи покарання, на нашу думку, були спрямовані на забезпечення якості лікарських засобів та гарантування належних умов діяльності осіб, які отримали дозвіл на відкриття аптеки.

Висновки. Таким чином, у законодавстві Російської імперії 2-ої половини XIX ст. – на початку XX ст. були передбачені підстави настання юридичної відповідальності фармацевтичних працівників за вчинення низки правопорушень у сфері обігу лікарських засобів. Такі правопорушення могли стосуватися порядку заснування аптек, внутрішнього управління аптекою і правил приготування та реалізації ліків з аптек. В якості стягнень за подібні правопорушення передбачалося оголошення догани, застосування штрафу, позбавлення права займатися фармацевтичною діяльністю або ж керувати аптекою як на певний строк, так і назавжди, арешт особи на строк, встановлений у законодавстві. Закріплення у законодавстві вказаних правопорушень повинно було забезпечувати дотримання норм про відкриття аптек, якість лікарських засобів та обслуговування клієнтів в аптеках. Водночас наявність покарання у вигляді арешту фармацевтичних працівників за неналежне виконання трудових обов'язків, на нашу думку, було достатньо жорстким. Також сумнівною, на нашу думку, виглядає практика застосування стягнення у вигляді штрафу до керівника аптеки у разі, коли підпорядкований йому фармацевт не міг сплатити призначеного йому штрафу.

Список використаних джерел:

1. Гужва З. Г. Санітарна виконавча комісія Катеринославської міської самоуправи 1879 року як початок профілактичної діяльності земської медицини / З. Г. Гужва // Проблеми природокористування, сталого розвитку та техногенної безпеки регіонів: Збірник інституту природокористування та екології. – 2005. – Ч. II. – С. 62–64.

2. Скакун О. Ф. Теорія та історія держави і права : [підручник] / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
3. Кримінальний кодекс України : закон України від 5 квіт. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.
4. Писаренко Н. М. Діяльність земств Лівобережної України з охорони здоров'я наприкінці XIX – на початку XX ст. (історична спадщина земських органів місцевого самоврядування) / Н. М. Писаренко // Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президенті України. – 2000. – Вип. 2. – С. 412–416.
5. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібної торгівлі лікарськими засобами: наказ МОЗ України від 31 жовтня 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 99. – Ст. 3650.
6. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных Свода Законов Российской империи повелением государя-императора Николая Павловича составленного. – Т. 15. – СПб. : Тип. Второго Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1857. – 251 с.
7. Устав врачебный Свода Законов Российской империи повелением государя-императора Николая Павловича составленного. – Т. 13. – СПб. : Тип. Второго Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1857. – 240 с.
8. Устав о наказаниях, которые налагаются мировыми судьями Свода Законов Российской империи повелением государя-императора Николая Павловича составленного. – Т. 15. – СПб. : Тип. Второго Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1876. – 261 с.

ГАНЗИЦЬКА Т. С.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
(Класичний приватний університет)

УДК 340.12:342.722.1

ПОНЯТТЯ ГЕНДЕРУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Стаття присвячується теоретико-правовій характеристиці категорії «гендер» за допомогою аналізу наукових підходів у різних галузях пізнання. Зокрема, визначено еволюцію використання даного поняття від лексико-граматичної категорії до правової.

Ключові слова: *гендер, гендерна рівність, стать.*

Статья посвящается теоретико-правовой характеристике категории «гендер» с помощью анализа научных подходов в различных областях познания. В частности, раскрыта эволюция использования данного понятия от лексико-грамматической категории до правовой.

Ключевые слова: *гендер, гендерное равенство, пол.*

The article is devoted to theoretical and legal characterization of the category of „gender” by analyzing scientific approaches in various fields of knowledge. In particular, the evolution of the use of the concept of lexical and grammatical categories to legal.

Key words: *gender, gender equality, gender.*

